Ihlanová plocha. Ihlan

Definícia 5.11 Nech je P_n ľubovoľný konvexný n-uholník roviny α a V ľubovoľný bod neležiaci v rovine α. Množinu bodov všetkých priamok prechádzajúcich bodom V [polpriamok so začiatkom v bode V], ktoré pretínajú n-uholník P_n , resp. n-uholník P_n s jeho vnútrom, nazývame úplná n-boká ihlanová plocha [jednoduchá n-boká ihlanová plocha], resp. úplný [jednoduchý] n-boký ihlanový priestor.

- n-uholník P_n sa nazýva určujúcim n-uholníkom ihlanovej plochy a bod V vrcholom plochy
- všetky priamky [polpriamky] patriace ihlanovej ploche nazývame *tvoriacimi priamkami* [*tvoriacimi polpriamkami*] *plochy*
- *hrany úplnej* [*jednoduchej*] *ihlanovej plochy* - tvoriace priamky [polpriamky] incidentné s vrcholmi určujúceho n-uholníka
- *stena úplnej* [*jednoduchej*] *ihlanovej plochy* - množina bodov všetkých tvoriacich priamok [polpriamok] plochy, ktoré pretínajú jednu stranu určujúceho n-uholníka P_n
- *vrcholová priamka/rovina plochy* - každá priamka/rovina prechádzajúca vrcholom plochy

Ihlanovú plochu, resp. ihlanový priestor s určujúcim n-uholníkom P_n v rovine α s vrcholom V budeme označovať $I_n(P_n \subset \alpha ; V)$, resp. $I_n (P_n \subset \alpha ; V)$.

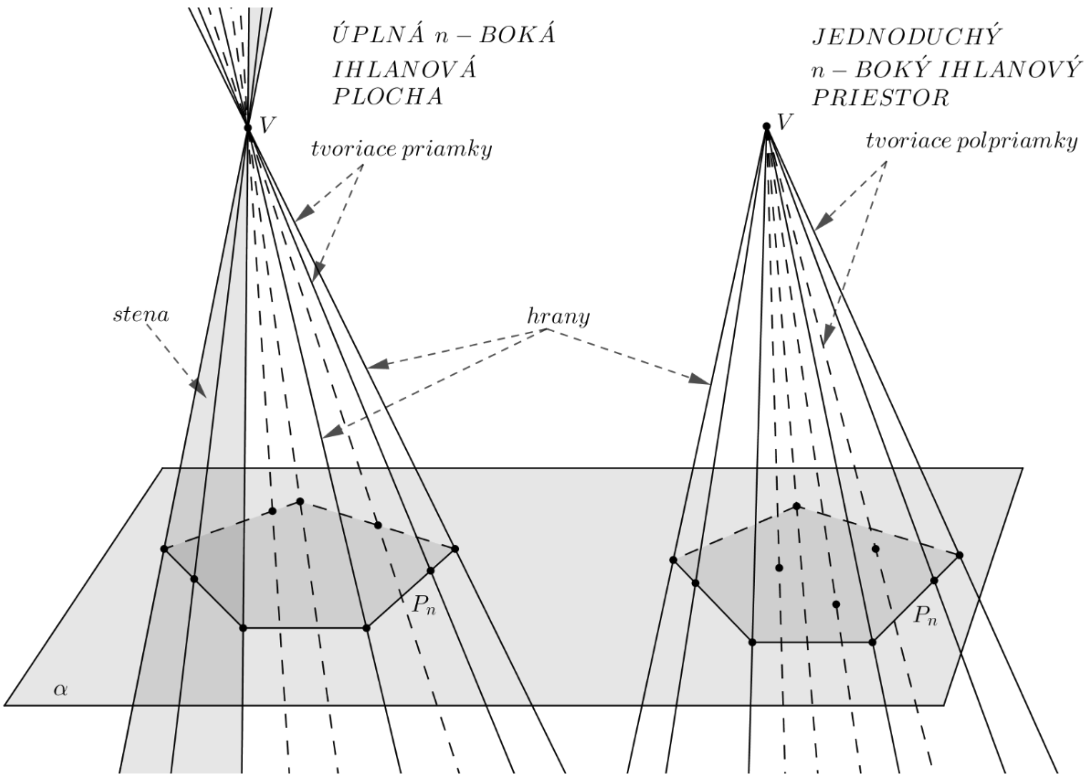

Veta 5.10 Vrcholová rovina β má s úplnou [jednoduchou] ihlanovou plochou $I_n(P_n \subset \alpha ;V)$ jednu z nasledujúcich vzájomných polôh:

a) má s plochou spoločný len vrchol
b) obsahuje práve jednu hranu alebo stenu plochy
c) pretína plochu v dvoch (rôznych) tvoriacich priamkach [polpriamkach]

Dôkaz

Označme si priesečnicu rovín $\beta \cap \alpha = p$ a ďalej sa budeme zaoberať vzájomnou polohou priamky p s určujúcim n-uholníkom ihlanovej plochy.

- Ak priamka p nemá s určujúcim n-uholníkom žiadny spoločný bod, tak rovina β má s ihlanovou plochou spoločný len vrchol (Obr a)
- Ak má priamka p spoločný s určujúcim n-uholníkom práve jeden bod (je zrejmé že to musí byť jeden z vrcholov určujúceho n-uholníka), tak potom rovina β má s ihlanovou plochou spoločnú tvoriacu priamku ihlanovej plochy prechádzajúcu týmto vrcholom (Obr b)
- Ak má priamka p s určujúcim n-uholníkom spoločnú celú jednu stranu n-uholníka, tak potom rovina β má s ihlanovou plochou spoločnú stenu (Obr c)
- Ak priamka p pretína určujúci n-uholník v dvoch rôznych bodoch, tak potom je zrejmé, že rovina β pretína ihlanovú plochu v dvoch rôznych tvoriacich priamkach prechzajúcich týmito bodmi (Obr d)

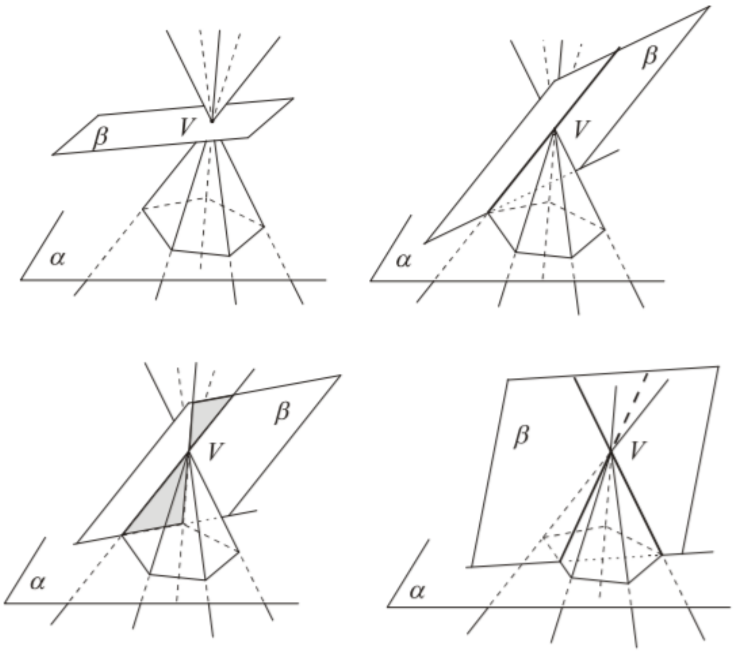

Zo vzájomnej polohy vrcholovej roviny s ihlanovou plochou môžeme odvodiť vzájomnú polohu ľubovoľnej priamky s plochou. Ak táto priamka nie je vrcholovou priamkou, preložíme ňou vrcholovú rovinu plochy a klasifikáciu vzájomnej polohy priamky (ktorá neprechádza vrcholom) a plochy môžeme urobiť ako dôsledok vety 5.10. Platí nasledujúca veta.

Veta 5.11 Priamka má s úplnou [jednoduchou] ihlanovou plochou jednu z nasledujúcich vzájomných polôh:

a) Priamka je vrcholovou priamkou plochy a:
   a1) je tvoriacou priamkou [polpriamkou] plochy
   a2) má s plochou spoločný len vrchol plochy
b) Priamka nie je vrcholovou priamkou plochy a:
   b1) nemá s plochou žiaden spoločný bod

b2) obsahuje bod hrany rôzny od vrcholu, úsečku alebo jednu polpriamku alebo dve polpriamky [úsečku alebo jednu polpriamku] v stene plochy

b3) pretína plochu v dvoch (rôznych) bodoch

Dôkaz

a) V prípade, keď priamka a je vrcholová, je dôkaz zrejmý

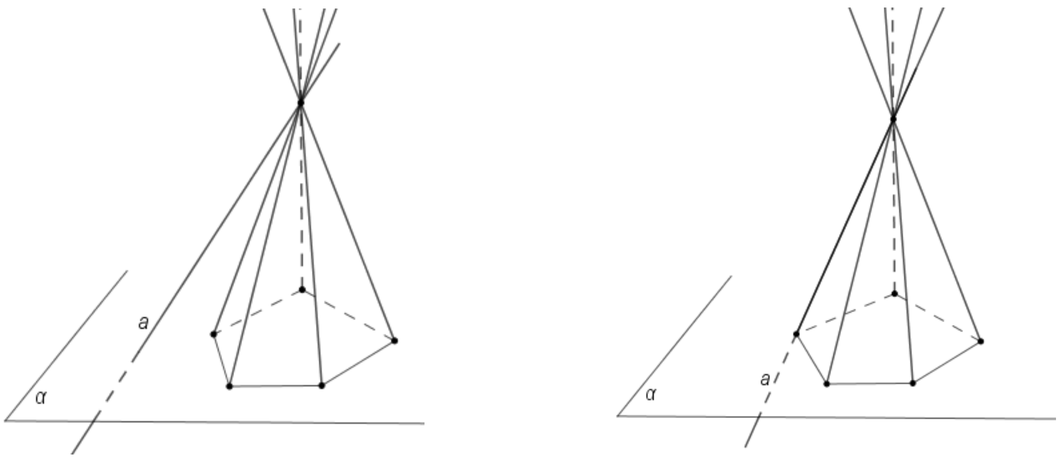

b) Nech priamka a nie je vrcholová

- Priamkou a preložíme vhodnú rovinu λ (najvýhodnejšia je rovina vrcholová). Ďalej stačí zistiť vzájomnú polohu roviny λ s plochou I_n. Platí: $a \cap I_n = (a \cap \lambda) \cap I_n = a \cap (\lambda \cap I_n)$, pričom $(\lambda \cap I_n)$ určíme podľa dôkazu predchádzajúcej vety. Potom ak
  - $(\lambda \cap I_n) = \emptyset$, teda rovina λ nemá s plochou I_n žiaden spoločný bod (okrem vrcholu V), tak ani priamka a nemá s plochou žiaden spoločný bod
  - $(\lambda \cap I_n)$ je hrana plochy, tak priamka a má s touto hranou spoločný práve jeden bod alebo $(\lambda \cap I_n)$ je stena plochy a priamka a má s touto stenou spoločnú úsečku
  - $(\lambda \cap I_n)$ sú dve tvoriace priamky, tak priamka a pretína každú z týchto tvoriacich priamok v jednom bode, teda priamka a pretína plochu I_n v dvoch navzájom rôznych bodoch

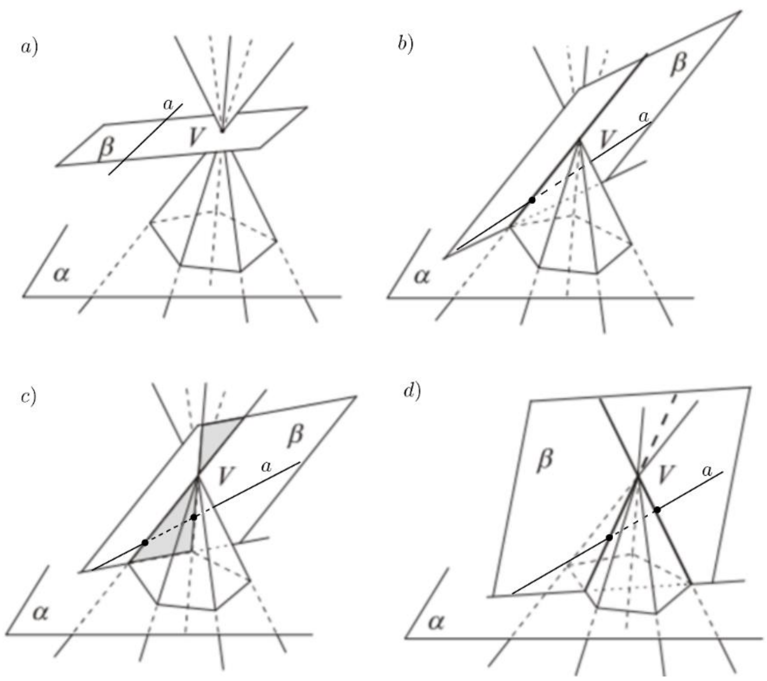

Definícia 5.12 Vrcholová rovina ihlanovej plochy obsahujúca hranu alebo stenu plochy sa nazýva styčnou rovinou ihlanovej plochy. Je zrejmé, že priesečnica styčnej roviny ihlanovej plochy $I_n(P_n \subset \alpha ;V)$ s rovinou α je styčnou priamkou n-uholníka P_n.

Z tohoto poznatku vyplýva riešenie úloh o konštrukcii styčnej roviny ihlanovej plochy, ktorá má požadované vlastnosti.

Dôsledok 5.3 Rovina, ktorá nie je vrcholová ani rovnobežná so žiadnou tvoriacou priamkou plochy, t.j. pretínajúca všetky tvoriace priamky ihlanovej plochy $I_n(P_n \subset \alpha ; V)$, pretína plochu v konvexnom n-uholníku. Ak sú dva rovinné rezy plochy n-uholníky v navzájom rovnobežných rovinách, tak sú tieto n-uholníky podobné alebo zhodné (dva zhodné n-uholníky ležia v rovinách súmerne združených podľa vrcholu plochy).

Definícia 5.13

- *ihlan* - prienik jednoduchého ihlanového priestoru I_n ($P_n \subset \alpha$; V) a polpriestoru a αV. Hovoríme aj o jednoduchom ihlane.
- *podstava* - n-uholník P_n s jeho vnútrom
- *hlavný vrchol* - vrchol ihlanovej plochy *In*
- vrcholy podstavy P_n sú ďalšie vrcholy ihlana
- *bočné steny* [*hrany*] - časti stien [hrán] príslušnej ihlanovej plochy I_n patriace ihlanu
- *podstavné hrany* - strany podstavy ihlana
- *steny* - bočné steny a podstava ihlana

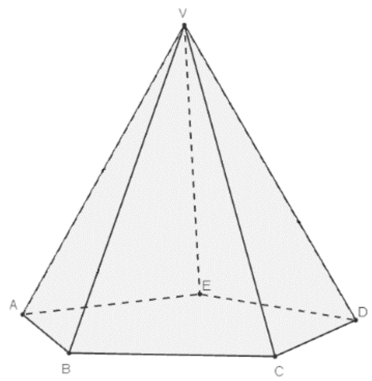

Poznámka 5.6

1. Je zrejmé, že bočné steny jednoduchého ihlana sú trojuholníky.

2. V prípade úplného ihlanového priestoru I, keď nahradíme polpriestor αV v definícii 5.15 priestorovou vrstvou určenou rovinami α, α', pre ktorú je bod V vnútorným bodom, hovoríme o dvojihlane.

Kružnicová kužeľová plocha, kružnicový kužeľový priestor, kužeľ

Definícia 5.14 Nech je k ľubovoľná kružnica roviny α a V ľubovoľný bod nepatriaci tejto rovine. Množinu bodov všetkých priamok prechádzajúcich bodom V a pretínajúcich kružnicu k [kružnicu k a jej vnútro] nazývame úplná kružnicová kužeľová plocha [úplný kružnicový kužeľový priestor]. Označujeme $K\,(\,k \subset \alpha\,;\,V\,)$ [$K\,(\,k \subset \alpha\,;\,V\,)$].

- *kružnica k* - určujúca kružnica plochy
- *vrchol kružnicovej kužeľovej plochy* - bod V
- *tvoriace priamky* - všetky priamky prechádzajúce vrcholom a patriace kužeľovej plochy

Poznámka 5.7 Jednoduchou kružnicovou kužeľovou plochou [jednoduchým kružnicovým kužeľovým priestorom] nazývame množinu bodov všetkých polpriamok so začiatkom v bode V a pretínajúcich kružnicu k [kružnicu k a jej vnútro].

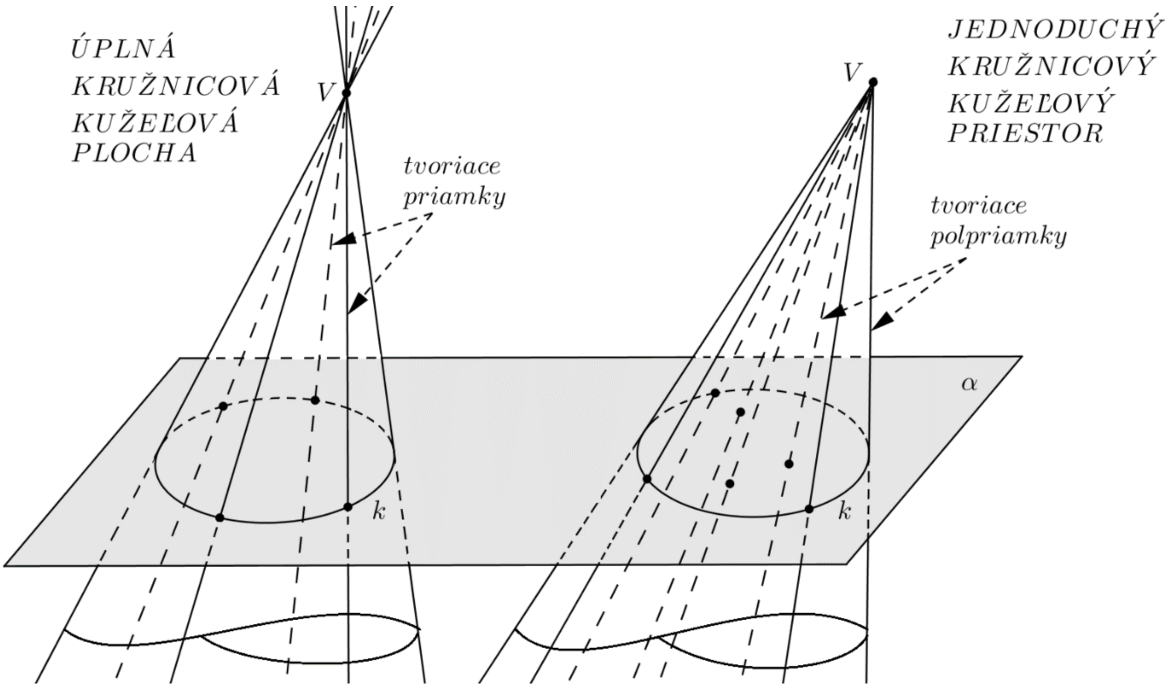

Definícia 5.15 Vrcholovou priamkou [rovinou] nazývame každú priamku [rovinu], ktorá prechádza vrcholom kužeľovej plochy.

Veta 5.12 Vrcholová rovina β má s úplnou kužeľovou plochou $K(\,k \subset \alpha\,;\,V)$ jednu z nasledujúcich vzájomných polôh:

a) má s plochou spoločný práve jeden bod, je ním vrchol plochy (Obr a)
b) obsahuje práve jednu tvoriacu priamku plochy (Obr b)
c) má s plochou spoločné práve dve tvoriace priamky (Obr c)

a) b) c)

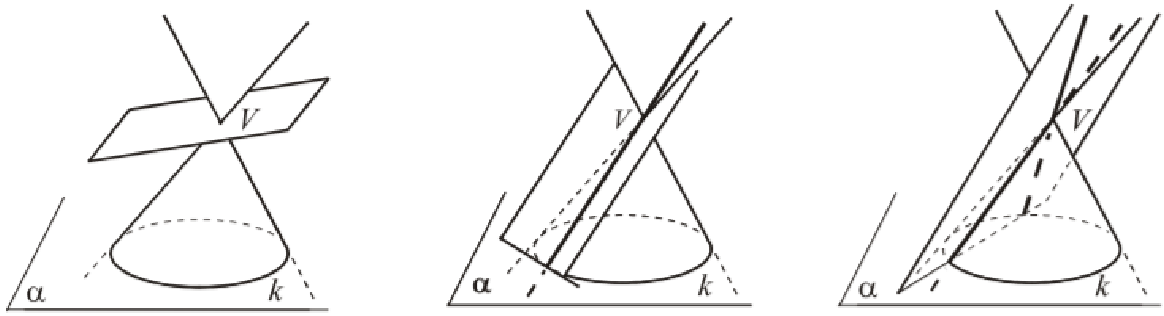

Rovina, ktorá nie je vrcholová, pretína kružnicovú kužeľovú plochu v kužeľosečke (kružnica, elipsa, parabola, hyperbola).

Dôkaz

Nech je rovina β vrcholová. Na to aby sme zistili vzájomnú polohu roviny β s kružnicovou kužeľovou plochou, stačí zistiť vzájomnú polohu priamky $(\beta \cap K) = p$ s určujúcou kružnicou k plochy.

- Ak priamka $(\beta \cap K) = p$ nemá s kružnicou k žiaden spoločný bod, je zrejmé, že ani vrcholová rovina β incidentná s priamkou p nemá okrem vrchola V s plochou K žiaden iný spoločný bod (Obr. a)
- Ak priamka $(\beta \cap K) = p$ má s určujúcou kružnicou k práve jeden spoločný bod, tak vrcholová rovina β má s plochou K spoločnú práve jednu tvoriacu priamku prechádzajúcu týmto bodom (Obr. b)
- Ak priamka $(\beta \cap K) = p$ pretína kružnicu v dvoch bodoch, tak vrcholová rovina β má s plochou K spoločné dve tvoriace priamky incidentné s týmit bodmi (Obr. c)

Veta 5.13 Priamka a má s úplnou kužeľovou plochou $K(k \subset \alpha ; V)$ jednu z nasledujúcich vzájomných polôh:

a) Priamka a je vrcholovou priamkou a:
   a1) je tvoriacou priamkou plochy
   a2) má s úplnou kužeľovou plochou spoločný práve jeden bod, je ním vrchol plochy
b) Priamka a nie je vrcholovou priamkou a:
   b1) nemá s plochou žiaden spoločný bod
   b2) obsahuje bod tvoriacej priamky plochy
   b3) pretína plochu v dvoch rôznych bodoch

Dôkaz

Ukážeme pre prípad, keď priamka a nie je vrcholovou priamkou plochy. Pre prípad a) je dôkaz zrejmý.

b) Nech priamka a nie je vrcholová

- Priamkou a preložíme vhodnú rovinu λ (najvýhodnejšia je rovina vrcholová). Ďalej stačí zistiť vzájomnú polohu roviny λ s plochou K. Platí: $a \cap K = (a \cap \lambda) \cap K = a \cap (\lambda \cap K)$, pričom $(\lambda \cap K)$ určíme podľa dôkazu predchádzajúcej vety. Potom ak

- ○ ($\lambda \cap K$) = $\emptyset$, teda rovina λ nemá s plochou K žiaden spoločný bod (okrem vrcholu V), tak ani priamka a nemá s plochou žiaden spoločný bod (Obr. a)
- ○ ($\lambda \cap K$) je tvoriaca priamka plochy, tak priamka a má s touto tvoriacou priamkou a teda aj s plochou K, spoločný práve jeden bod (Obr. b)
- ○ ($\lambda \cap K$) sú dve tvoriace priamky, tak priamka a pretína každú z týchto tvoriacich priamok v jednom bode, teda priamka a pretína plochu K v dvoch navzájom rôznych bodoch (Obr. c)

a) b) c)

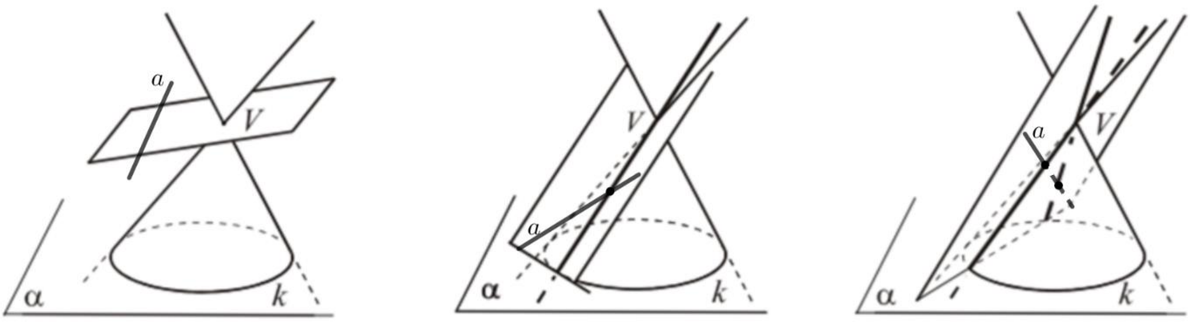

Definícia 5.16 Dotykovou rovinou kužeľovej plochy K nazývame takú vrcholovú rovinu, ktorá obsahuje práve jednu tvoriacu priamku plochy.

Definícia 5.17

- *kužeľ* - prienik jednoduchého kužeľového priestoru K ($k \subset \alpha$; V) a polpriestoru αV. Hovoríme aj o jednoduchom kuželi.
- *podstava* - kružnica k s jej vnútrom
- *vrchol* - vrchol príslušnej kružnicovej kužeľovej plochy K
- *podstavná hrana* - kružnica k
- *plášť kužeľa* - tá časť kružnicovej kužeľovej plochy K, ktorá je prienikom jednoduchej kužeľovej plochy K ($k \subset \alpha$; V) a polpriestoru αV

Guľová plocha

Definícia 5.18 Nech je S ľubovoľný bod trojrozmerného euklidovského priestoru E_3 a nech r je ľubovoľná nenulová úsečka. Množinu všetkých bodov X priestoru, pre ktoré sú úsečky SX a r zhodné, nazývame guľovou plochou.

- *stred* - bod S
- *polomer* - úsečka r
- *priemer* - úsečka $2r$
- *vnútorný bod /vonkajší bod danej guľovej plochy* - bod X, pre ktorý je úsečka SX menšia/väčšia než úsečka r
- *vnútro guľovej plochy* - množina všetkých vnútorných bodov guľovej plochy
- *guľa* - guľová plocha s jej vnútrom nazývame guľou
- *priemerová priamka/ priemerová rovina* - priamka/rovina prechádzajúca stredom guľovej plochy

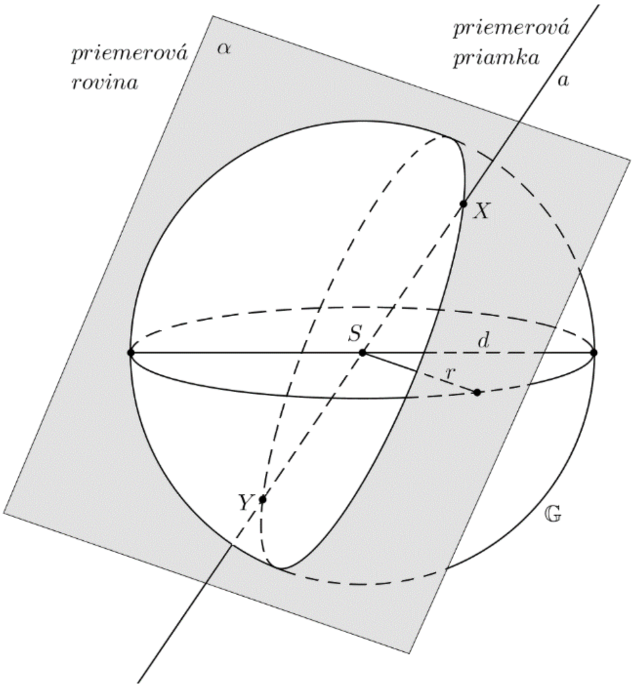

Poznámka 5.8

- Z definície 5.18 a planimetrických poznatkov o kružnici je zrejmé, že každá priemerová priamka guľovej plochy má s plochou spoločné práve dva body. Tieto body sú krajnými bodmi priemeru guľovej plochy. Zrejmé je tiež, že každá priemerová rovina má s danou guľovou plochou $G(S;\ r)$ spoločnú kružnicu so stredom S a polomerom r. Takúto kružnicu nazývame hlavnou kružnicou guľovej plochy.
- Guľovú plochu [guľu] so stredom S a polomerom r budeme označovať $G\ (S;\ r)$ [$G(S;r)$]

Veta 5.14 Rovina má s guľovou plochou $G\ (S;\ r)$ jednu z nasledujúcich vzájomných polôh:

a) nemá s plochou žiaden spoločný bod
b) má s plochou spoločný práve jeden bod
c) má s plochou spoločnú kružnicu

Dôkaz

Nech $\alpha \subset E_3$ je ľubovoľná rovina a G $(S; r)$ guľová plocha. Klasifikáciu urobíme analogicky s klasifikáciou vzájomnej polohy priamky a kružnice. Pre rovinu α nastane práve jedna z možností:

a) $|S\alpha| > r$

Vzdialenosť bodu S od roviny α je zhodná s úsečkou SP, kde P je päta kolmice z bodu S na rovinu α . Odtiaľ je zrejmé, že pre každý ďalší bod X roviny α je $|SX| > |SP| > r$, tj. $\alpha \cap G = \emptyset$

b) $|S\alpha| \cong r$

Pri označení ako v bode a) platí analogicky: $|SX| > |SP| \cong r$ ($X \in \alpha$, $X \neq P$), odkiaľ vyplýva: $\alpha \cap G = \{P\}$

c) $|S\alpha| < r$

Nech platí $|S\alpha| = |SP| < r$. V prípade S = P rovinným rezom $\alpha \cap G$ je hlavná kružnica guľovej plochy.

a) b) c)

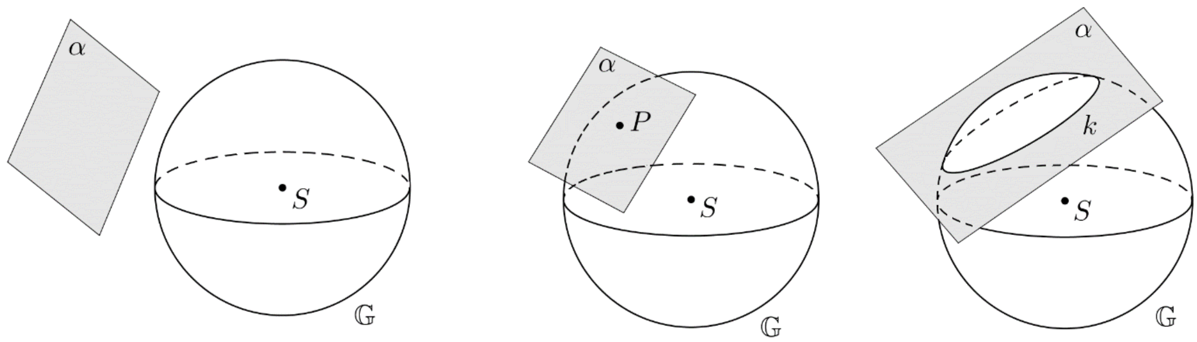

Poznámka 5.9

1. V prípade b) rovinu α nazývame dotykovou rovinou guľovej plochy v bode P (dotykový bod). Každá priamka dotykovej roviny α incidentná s dotykovým bodom P má s guľovou plochou spoločný práve bod P. Preto túto priamku nazývame dotyčnicou guľovej plochy.

2. Klasifikáciu vzájomnej polohy priamky m s guľovou plochou $G(S; r)$ urobíme jednoducho pomocou priemerovej roviny α, ktorá je s danou priamkou incidentná; v prípade $S \in m$ je každá rovina priemerová, v opačnom prípade $\alpha = mS$. Potom platí: $m \cap G = m \cap (\alpha \cap G) = m \cap k$, kde k je priemerovou kružnicou guľovej plochy. Priamka m buď nemá s kružnicou k spoločný žiaden bod alebo je dotyčnicou kružnice k alebo pretína kružnicu k práve v dvoch bodoch. To nastane práve vtedy, keď: $m \cap G = \emptyset$ alebo $m \cap G = \{T\}$ alebo $m \cap G = \{M, N \neq M\}$. V prvom prípade zrejme platí $|Sm| > r$ a priamku m nazývame nesečnicou guľovej plochy. V druhom prípade $|Sm| \cong r$ a priamka m je dotyčnicou plochy. V treťom prípade $|Sm| < r$ a priamku m nazývame sečnicou plochy. Dokázali sme:

Veta 5.15 Nech je m priamka a G guľová plocha. Potom platí: Priamka m je alebo nesečnicou alebo dotyčnicou alebo sečnicou guľovej plochy G.